

Erfaringsutveksling

– konferansen «Fri tid for alle»

Peter Magnus er cand. polit. og lektor ved Institutt for vernepleie og sosialt arbeid, Avdeling for helse- og sosialfag ved Høgskolen i Bergen.

Erfaringskonferansen om profesjonell tilrettelegging for betalt og frivillig hjelp, trakk nesten 100 mennesker fra mange kanter av landet til Bergen på selveste kvinnedagen. Avdeling for helse- og sosialfag ved Høgskolen i Bergen sto bak begivenheten, med støtte fra Sosial- og helsedirektoratet. Deltakerne fikk med seg 2 plenumsforedrag, og hele 8 fagfolk fra feltet var hentet inn for å fortelle om heldig praksis i parallelle sesjoner. Pauser og lunchen var ikke minst viktig, slik at deltakerne kunne pleie og utvide sine nettverk.

Dagen forløp i fritidens tegn, fritid for funksjonshemmede. Skal ikke de også kunne velge hvordan de vil tilbringe fritiden sin, gjøre det de har lyst til, der de har lyst til å gjøre det, med dem de helst vil gjøre det sammen med? Hvordan kan frivillige og profesjonelle legge tilrette for at så skal skje?

Per Selle og frivillighetens betydning

Første foredragsholder var Per Selle, vel kjent for sin forskning på feltet frivillighet og den 3. sektor. Han mener at for å kunne forstå vår egen situasjon og kunne gå videre fra her vi er i dag, må vi kjenne historien. Sosialdemokratisk politikk skal ikke alene ha æren for framkomsten av velferden i Norge. Frivillighetens betydning for utviklingen av dagens velferdssamfunn er sterkt undervurdert, mener Selle. Dette blir forsømt i den litterære analyse av velferden. Fram til 1940 utviklet den frivillige innsatsen ikke bare tjenester, men også institusjoner og profesjoner, og la i det hele tatt mange av de premissene som er fulgt senere. Og dette var i stor grad et verk av kvinner. Norske Kvinners Sanitetsforening hadde hele 250 000 medlemmer i 1964. Det er mange det. Og KNS og andre organisasjoner i den tiden ville noe. Derfor var de politisk organisert, det vil si med store lokalforeninger, fylkesnivå og sentralt nivå. Struk-

turen måtte være slik, fordi organisasjonene ble kooptert inn i den politiske prosess, og fikk en betydningsfull rolle. Staten og frivilligheten la sammen rammer rundt en sentral dialog om velferdsutviklingen.

De frivillige organisasjonenes avgjørende betydning i Norge, kan bedre forstås hvis vi ser oss omkring. I Sverige og Danmark ble det gjennom århundrene utviklet et kompetent stapparat. Mens i Norge skjedde ikke dette.. I 1905 skulle så Norge plutselig fungere. Embetsmannstradisjonene var svake, og vi hadde ikke en behjelpelig adel. Frivilligheten var derfor viktig, for i det hele tatt å få Norge opp og gå.

En positiv utvikling av velferdsnorge skjer kontinuerlig, helt til det kulminerer nærmere våre dager. Høyrebølge og individualisme og 1980 og tiden derfra slår sprekker i det idylliske samarbeid mellom stat og frivillighet. Markedet kommer som en tredjemann inn på arenaen. Med sine krav til effektivitet og kontraktering tar markedet en sentral rolle og splitter idyllen mellom frivillighet og stat.

Samtidig svekker 70 års kvinnebevegelse kjønnskomplimentariteten. Det fører til at tidligere klare kjønnsesifikke politiske standpunkt svekkes, og etterfølges av politiske standpunkt som ikke lenger er så tydelige.

The rest is history..., eller nettopp ikke. Fra 90 åra og utover mister de frivillige organisasjonene det idealistiske og politiske preget. Et differensiert organisasjonssamfunn blomstrer fortsatt i Norge, men lever nå mer sitt eget liv, med egeninteresser og svekket kontakt med politikken. Troen på lokalsamfunnet og styring nedenfra svekkes. I dag har organisasjoner forskjellige strukturer, og med dagens forandringstempo, satses det mer på fleksibilitet enn på å vise politiske muskler. Organisasjonene har færre mellomledd og mindre byråkrati. Organisasjonenes evne til å reflektere og fordele makt svinner.

Og det som skjer i frivilligheten har sin parallell i kommunene: lekmanstyret svekkes, og de profesjonelle tar makt. Budsjettene styrer og det er lite valgfrihet. Jussen spiser seg inn på det som før var politiske fordelingsproblemer. Vi må gå inn i de frivillige organisasjonene. Hva skjer idag? Hvor sitter makten i de frivillige organisasjonene og hva slags ideer hersker?

Per Selle overlater til tihørerne å vinne makten tilbake til de frivillige organisasjonene.

Kristin Soldal om forholdet mellom profesjonelle og ikke-profesjonelle

Kristin Soldal er en av bakkvinnene til konferansen. Hennes årelange innsats innen forskning og kursing på støttekontaktfeltet er velkjent..

Hun gav deltakerne del i hvordan hun ble inspirert til forskning ved å legge merke til den betydelige innsatsen ikke-profesjonelle hjelpere med hjertelag gjorde. Hun ble opptatt av disse hjelperne som bare jobbet noen timer i uken. Støttekontakten var alltid lett å ty til, observerte Soldal. For henne ble det viktig å spørre hva man egentlig satte i gang når man ansatte en støttekontakt? Er det alltid riktig med støttekontakt? Når støttekontakt så ofte er svaret, hva er da spørsmålene?

25000 mennesker mottar støttekontakt-tjenester i dag, og i følge ambisiøse målsettinger, skal 10000 mennesker med psykiske lidelser få støttekontakt fram mot år 2006. Støttekontakt blir satt inn på 3 problemområder; ensomhet, passivitet og problematferd.

De som mottar hjelp for å få en meningsfull fritid, vil ha ulike oppfatning om det er best med betalte eller frivillige hjelpere. Hun påpekte at profesjonelle har for liten kunnskap om frivillig sektor og at en del brukere ønsker og kan ha glede av hjelpere f. eks. gjennom en frivillighets-sentral eller en eller annen frivillig organisasjon.

Vi må våge å spørre brukerne om dette! Hun ga eksempler på at mange som er såkalte brukere selv kan være hjelpere. Dette handler ikke om å spare penger, men å legge til rette for gjensidige relasjoner. Hun viste til omfattende forskning som viser at gjensidighet og engasjement er noen av viktigste egenskapene vi kan ha for at de som trenger det, skal få et bedre sosialt liv. Dette gjelder enten vi er profesjonelle eller ikke-profesjonelle, men mange undersøkelser viser at brukerne er mest fornøyd med hjelpere uten utdanning.

Hun avsluttet innlegget sitt med å spørre: Når vi satser på opplæring og veiledning av støttekontakter og frivillige, gir vi dem da trygghet på at de er gode nok ved å være ekte, engasjerte medmennesker? Eller setter vi våre profesjonelle standarder som mål på arbeidet der grensesetting, kontroll og målstyring er det mest sentrale?

Parallele sesjoner.

En rekke fagfolk fra feltet var invitert til å fortelle om hvordan de som profesjonelle arbeidet med ikke-profesjonelle hjelpere for å realisere en selvvalgt og god fritid for funksjonshemmede og for mennesker med psykiske lidelser.

Av naturlige grunner fikk ikke denne referenten med seg alle sesjonene...

Å gå et stykke vei sammen

Irene Steinsvik, ansatt som koordinator i LHL, fortalte levende om hvordan hun som profesjonell satte i gang likemannsarbeid. Likemannsarbeid definerer hun som organisert samhandling mellom ikke-profesjonelle mennesker i samme båt, det vil si mellom mennesker som deler diagnose, eller som har felles hjelpebehov og deres pårørende.

Det handler om overføring av erfaringer og utveksling av følelser, støtte og praktisk hjelp mellom likemenn.. Det handler om det; å gå et stykke vei sammen.

Likemannsarbeidet er frivillig og ulønnet. Dette er arbeid som helt og holdent styres og utføres av tjenestebrukeren selv og deres pårørende. Det skal være et supplement til, ikke en erstatning, av profesjonell bistand. Likemannsarbeidet forutsetter kursing og at man er trygg på seg selv og har et avklart forhold til eget hjelpebehov. Likemannen er ikke terapeut, men bør kunne lytte aktivt. Gjennom likemannsarbeidet vil også kompetansen i organisasjonen utvikle seg som ringer i vannet, og vil før eller senere få betydning for organisasjonens politiske virksomhet.

Uklart hvem som får hjelp og hvem som gir

Per Ole Ekker kom fra Frivillighetssentralen på Lindås, for å dele sine erfaringer.

Det fascinerende med frivillighetssentraler sier han, er at det ikke alltid er klart hvem som gir og hvem som tar imot hjelp. Flere personer kan være i begge roller. Mennesker som oppsøker sentralen for å få hjelp og kanskje bryte ut av isolasjon, finner seg plutselig som kursholdere, forteller Ekker.

Frivillighetssentralene ser den personlige kompetansen som stadig viktigere i alt hjelpearbeid. Og denne kompetansen forekomme like meget hos mennesker som er ikke-profesjonelle hjelpere. Det dreier seg om å kunne vise genuin interesse for den andre, og ta ansvar for god kjemi. Brukerundersøkelser om Brukerstyrt personlig assistanse viser det samme. Utdannelse er den minst etterspurte egenskap hos frivillige. Profesjonelt arbeid der det er helt klart både hva som skal skje og hvem som hjelper, og hvem som blir hjulpet, mister så ofte de gylne øyeblikk da noe

uventet kan skje, og mennesker kan bety noe for hverandre.

Det har ikke lenger noen politisk vekt å si at veldedighet undergraver det offentliges ansvar. Vi må tørre å spørre mer radikale spørsmål: «hva slags hjelp bør være betalt, og hva kan være gratis?» Og; «hva slags hjelp hjelper?» Gjensidighet hjelper sier Ekker. Samtidig som han tar det forbehold at frivillighetsentralene ikke skal konkurrere med annen, allerede etablert frivillig innsats.

Individuell plan

Marit Øvsthus fra rehabiliteringsavdelingen på Haukeland Sykehus forklarte hvordan bruk av individuell plan kan inspirere samarbeidet mellom bruker og hjelper. Den skal gi alle personer med behov for langvarige, sammen-satte tjenester rett til å få utarbeidet en individuell plan. Planen skal gripe over alle tjeneste-områder og forvaltningsnivå, og omfatte alle tjenester en hjelpetrequende person trenger for å leve. Det er planens fortjeneste at både den hjelpetrequende, den personlige koordinatoren, øvrige tjenesteytere fra forskjellige instanser og pårørende (etter behov) finner sammen for å skape planen. Når alle tjenester skal skrives ned på samme sted, i en overgripende plan, øker sjansene for at tjenestene blir utført på en hel-hetlig meningsfull måte. Ved at all bistand blir samkjørt og sett i forhold til hverandre, skapes synergieffekter. Når brukerens røst blir hørt, er det også mange flere ideer og løsninger som kommer fram. Også de profesjonelle hjelperne må lære å se at løsninger ikke bare ligger i mer profesjonell bistand, for eksempel mer fysio-terapi, men at den hjelpetrequende må ut i livet og leve. Det er det som gir helse. Og de profesjonelle må være med å finne veiene ut av pasientrollen. .

Empowerment meg her og empowerment meg der

Andre hovedforedragsholder var Ole-Petter Askheim. Han entret ikke talerstolen før klokken 16, og innledningsvis sa han seg meget fornøyd med at salen fortsatt var full av tilhørere.

Askheim sier at dette ideologiske ordet nå lider samme skjebne som mange andre ideologi-ord. Jo mer populært ordet blir, jo mer utydelig blir betydningen.

Empowerment heter det – hva skal vi nå si på norsk? Ordet kan vel bety noe slikt som overføring av makt til dem som er i en situasjon av underskudd på makt, sier Askheim. Og empowerment har sine sterke historiske kilder: den amerikanske borgerrettighetsbevegelsen, kvinnebevegelsen, likemannsbevegelsen, Paulo Freire, for å nevne noe av opphavet.

Empowerment dreier seg om at visse forhold må forandres. Hvilke forhold? Jo, det at hjelpe-trequende mennesker må tilpasse seg hjelpe-apparatets premisser, at tjenestene innhyles i standardisering og byråkrati, og at velferdsfordelingen fortsatt er i skjevste laget. Vi har fått en ny generasjon hjelpetrequende nå. De har vokst opp med normalisering, og de er klinkende klar over at normalisering også betyr retten til å vike av fra det normale, og heller følge seg selv, i smått og stort. Og empowerment bevegelsen går videre. Den er ikke bare en protest mot normalisering, men en kamp for individualisering og frislepp fra tradisjonene.

Per Solvang skriver om hvordan det forskjellige er vakkert, og en selvsagt rettighet. Askheim henviser også til Lars Grue, som beskriver en generasjon unge, som overskrider gamle kategorier, og hvor funksjonsnedsettelsen ikke er det som gir identitet. Det er snakk om å få kontroll over egen livsstil, slik mennesker uten funksjonsnedsettelse (sic!) velger sin egen livsform. Brukerstyrt personlig assistanse og Individuell Plan er

skapninger fra hjelpeapparatets side, for å komme empowerment i møte.

Men Askheim er betenkt. Det slår ham hvordan empowerment lett kan forbyttes med Fremskrittpartiets velferdspolitik; «Det skal være fritt for den enkelte å velge ytelser, og markedet er den beste leverandøren».

For empowerment ønsker å få til en endring av selve livssituasjonen. «Fra Bruker til Borger», som det heter et sted. Dagens borgelige politikk og empowerment går hånd i hånd.

Så..., hva mener vi alltså når vi sier «Empowerment» ?

*«Først når dørene er åpne,
kan du velge å gå forbi...»
(Annne Grete Preuss)*

Dette sitatet kan kanskje være en tankevekker ?
Er åpne og segregerte tilbud likeverdige ?

Funksjonshemmede blir ikke bare valgt bort og neglisjert. De velger også seg selv bort fra det normale. De ønsker seg til de likestilte. Det er der de kan speile og bekrefte, bli speilet og og bekreftet.

Empowerment generasjonen vil ha begge deler, både tiltak som de kan velge å si nei takk til, og retten til å forme sin egen normalitet. De ønsker

individuell tilrettelagte særtilbud, og de ønsker å bli invitert inn i inkluderende tilbud.

Og så sier Askheim, og låner fra Gandhi, at det er når empowerment ideen virkelig er blitt stueren, vi må begynne å passe oss.

Når den hjelpetrengendes eget valg står over alle andre valg og råd. Når vi ikke lenger kan forestille oss annet en kompetente bruklere. Når alle er blitt anerkjente eksperter på eget liv. Hvordan går det da?

Konferansen

Konferansens betydning ligger i å bringe mennesker og fag sammen over profesjons- organisasjons- og geografiske hindre. Temaet tatt i betraktning hadde det jo vært interessant å få høre noe fra en av de «ikke-profesjonelle» som vitterlig var i fokus. Men det kan komme ved en senere anledning.

For det er allerede bestemt at denne konferansen skal bli årlig. Neste år blir det 7 mars, samme sted. I mellomtiden vil arrangørene søke å opprette et nettsted hvor konferansedeltakerne og andre interesserte kan møtes rundt dette emnet.

Lykke til med neste konferanse.